

La cançó «No era una illa», de Manos Khatzidakis, va ser molt escoltada durant la dictadura

Fondas Trussas

(Traducció: Joan-Carles Blanco Pérez)

«Το τραγούδι “Δεν ήταν νησί”, του Μάνου Χατζιδάκι, είχε ακουστεί πολύ επί δικτατορίας», *LIFO* (abril 2021). La versió original de l'article es troba a <https://www.lifo.gr/culture/music/tragoydi-den-itan-nisi-toy-manoy-hatzidaki-eihe-akoystei-poly-epi-diktatorias>

Imatge: LIFO.gr

Fondas Trussas escriu principalment sobre música. És autor d'un llibre sobre el rock grec (1996); va ser cap de redacció de la revista *Jazz & Τζαζ* (1996-2013); des de 2014 col·labora habitualment amb la publicació digital *LIFO*.

**Per alguns és considerada una cançó «de la resistència»,
però en realitat era ben bé tot el contrari**

«No era una illa» («Δεν ήταν νησί»)¹ és una cançó de Manos Khatzidakis que va ser interpretada per primera vegada per [Iorgos Romanós](#) en l'LP *Kapetan Mikhalis* (Columbia, 1966). La cançó havia estat adaptada per Geràssimos Stavru a partir d'un text del llibre de Nikos Kazantzakis que duu el mateix títol.

Per alguna estranya raó, aquesta cançó va ser molt escoltada en la segona meitat de la dictadura, després de 1970. Fins i tot molt més que no pas quan es va gravar el 1966.

¿Per què va passar això? ¿Va ser casual? ¿Pur atzar? ¿Què pensava Manos Khatzidakis sobre l'ús que es va fer de la seva cançó? Intentarem aportar llum sobre aquestes i d'altres qüestions tot seguit.

¹ La cançó «No era una illa» va ser enregistrada per la cantant mallorquina Maria del Mar Bonet en el disc *Gavines i dragons* (Ariola, 1987).

Sobre «No era una illa» (un vers de la qual diu «Quan Creta sigui alliberada»), de tant en tant, s'han escrit diversos articles a revistes i diaris (per part de periodistes, músics, fins i tot pel mateix M. Khatzidakis), els quals només fan que augmentar la confusió. Esperem solucionar, en la mesura del possible, aquests malentesos...

Vassilis Anguelikópulos, conegut admirador de l'obra de Manos Khatzidakis (amb articles, llibres, etc.) havia escrit a la revista *K de Kathimerini* (núm. 379, de 5 de setembre de 2010) que «durant la dictadura es va afegir un to de resistència a la cançó en qüestió, amb la tornada “quan Creta sigui alliberada / s'alliberarà també el meu cor”, que cantava la gent».

També en una entrevista de Dimitris Guionis a l'inoblidable Manos Loïzos per a la revista *Tetràdio* (febrer de 1975) s'havia dit el següent:

La cançó des de sempre ha molestat el Poder, per això la censura ha existit des de sempre i encara continua existint. Tanmateix la dictadura la temia encara més i la va prohibir: no tolerava ni tan sols el simbolisme més innocent (per exemple, li va molestar la tornada «Quan Creta sigui alliberada»).

Poc o molt, tant a Loïzos com a Anguelikópulos els va semblar que «No era una illa» va ser una cançó de resistència en el període del septenni, o que va tenir aquest paper, en fi, igual com va succeir amb la cançó cretenca «¿Quan farà un cel clar?».² En realitat, però, passava exactament el contrari!

La cançó en qüestió va ser una de les que més es van sentir durant el septenni, i no hi havia cap cantant dels que en aquell període feien gran carrera que no la interpretés.

¿Quina mena de cançó «de resistència» podia ser «No era una illa», quan entre 1971 i 1973 l'havien cantada [Klió Denardu i el duo Mastel-lo-Dimissiano](#), en un disc de Philips, el 1971, [Litsa Sakel-lariu](#) a l'LP *If Crete is liberated / Manos Hadjidakis + 5* (MINOS, 1971), [Xanthipi Karathanassi](#) amb orquestració de Iorgos Muzakis (!) (Polydor, 1972), [Panos Kókinos](#) amb els «Faces» a l'LP *Manos Hadjidakis forever...* (Pan-Vox, 1972), així com [Nana Múskhuri](#) a l'LP *Chante la Grèce* (FR. Philips, 1972) i fins i tot Marina en un disc de 45 rpm (Zodiac, 1971)?

Encara més: el 1973, [Melina Merkuri](#) havia cantat «No era una illa» a l'àlbum *Si Melina... m'était contée* (FR. Polydor), el Trio Belcanto, a Amèrica, a l'LP *Now* (Peters International), en el qual també s'inclouen èxits com «Παλιατζής», «Πάμε για ύπνο Κατερίνα», «Του άνδρα του πολύ βαρύ» i altres cançons de la resistència... nocturna. I el mateix any 73 la cançó creuava l'Egeu, es va traduir al turc com [Aman efem](#) (Diskotur) i Füsün Önal la va convertir en un èxit també en el país veí.

² «Πότε θα κάμει ξαστεριά», cançó tradicional cretenca, gravada, el 1971, pel cantant Nikos Xiluris i que formà part també de les cançons de protesta cantades pels estudiants que es van revoltar, al Politècnic d'Atenes, contra la dictadura dels coronels el gener de 1973 (n. del t.).

Levteris Papadópulos en l'històric primer número de la revista *Andí* (maig de 1972), en l'article «Khatzidakis, Theodorakis, ¿i després?», escriu al respecte:

Després (hi ha) un públic que pot cantar les cançons més comercials, però que té memòria i coneixement: en un moment en el qual triomfava la «incertesa», va recuperar del passat el «Mite» i «Quan Creta sigui alliberada» de Khatzidakis, i en va fer un èxit. I ni per un moment no va deixar de fer-se seves les cançons d'amor, sí, però belles, dels artistes joves.

Aquesta és la paraula correcta: «èxit».

Adoneu-vos, per tant, com de fora de lloc i de temps és que algú pugui afirmar que precisament a aquesta cançó se li hagi donat, en els temps de la Junta Militar (1967-74), un to resistent.

El que passava era exactament el contrari. Els coronels li havien donat un clar contingut nacionalista: havien tractat la cançó com tractaven la Revolució del 21 i l'Epopeia del 40 a les conegudes pel·lícules d'aquell període. I és per això exactament que tothom la va cantar i enregistrar i se sentia contínuament a la ràdio i la televisió.

¿En quin sentit una cançó «marcada» podia esdevenir un *hit* en mans de cantants que havien conegut l'apoteosi durant el septenni? És evident que de cap manera no ho dirien, si «No era una illa» hagués tingut fama de ser una cançó «de resistència». Llevat que acceptéssim que, cantant-la, Klió Denardu va fer «resistència»... No sembla, tanmateix, que mai hagi sostingut tal cosa, aquesta artista tan encantadora i excepcional, en les entrevistes que ha fet de tant en tant.³

A més, «No era una illa» mai no es va sentir en cap acte de resistència, ni es va relacionar amb la insurrecció del Politènic, per exemple, com moltes de les cançons de Mikis Theodorakis, Iannis Markópulos, Stavros Xarkhakos i altres.

La veritat és, en tot cas, que la cançó no va caure, cada vegada, a les millors mans. Però això és ben bé una altra cosa ...

Així Manos Khatzidakis, quan tornà d'Amèrica (la tardor del 1972), voldrà gravar-la de nou, sis anys després de la seva col·laboració amb Romanós. De fet, hi ha un text seu (reeditat a l'edició de *Kathimerini*, «El cicle del C. N. S. / *Kapetan Mikhalis* / *Els barris de la lluna*, amb Fleri Dandonaki») del qual no sabem exactament quan va ser escrit, i aquesta dada seria molt pertinent:

Durant la meva absència a l'estranger al llarg de sis anys, hi va haver una insòlita i sacrílega profanació de la meva música per part de cantants i companyies que no

³ El gran èxit de la cantant Klió Denardu va coincidir en el temps amb la dictadura. Va ser assídua als festivals que organitzava la Junta Militar, la qual havia creat l'«Olimpiada de la cançó d'Atenes» (com a continuadora del «Festival de la Canción Mediterránea», Barcelona 1959-67). (N. del T.)

pretenien donar-la a conèixer, sinó treure'n profit. Així és com «No era una illa», de *Kapetan Mikhalis*, es va fer famosa en vulgars interpretacions amb el, per a aquells moments, sospitós títol «Quan Creta sigui alliberada» (...). Per aquest motiu i per molts d'altres, vaig sentir la necessitat d'oferir una nova interpretació del meu treball, *Kapetan Mikhalis*, que, en aquesta ocasió, amb Fleri Dandonaki, troba la seva digna posició [...].

En primer lloc, trobem excessiva l'expressió «vulgars interpretacions». Certament, veus com la de Iorgos Romanós no les trobem cada dia, però tampoc la interpretació de Panos Kókinos, posem per cas, de cap manera podríem qualificar-la de «vulgar».

A més, la cançó només es va gravar una vegada (per Litsa Sakel·lariu) en àlbum com a «Quan Creta sigui alliberada (No era una illa)», amb tots dos títols, el segon entre parèntesis. Totes les altres gravacions duen per títol «No era una illa». Per tant, és totalment infundat que la cançó aparegués (amb paraules de Khatzidakis) amb «el, per a aquells moments, sospitós títol "Quan Creta sigui alliberada"».

Però, què volia dir exactament Manos Khatzidakis quan va dir «sospitós»? Quan es va fer aquesta declaració?

Si considerem l'expressió «per a aquells moments», no seria erroni suposar que el text podria haver estat escrit molt després de la caiguda de la dictadura.

I com que ja ens trobàvem en una transició política avançada, ¿per què M. Khatzidakis no va matisar una mica més aquell «sospitós»? ¿Per què no dir clarament que alguns (qui?) havien «empès» la cançó aprofitant la necessitat de la Junta d'«himnes» patriòtics?

¿O potser el terme «sospitós» es referia a una altra cosa? ¿És que M. Khatzidakis (com M. Loïzos, que políticament es trobava als seus antípodes) pensava que cantaven «Quan Creta sigui alliberada» artistes gens comunistes i... la seva pròpia estètica burgesa se sentia molesta? En fi... hi ha, emperò, d'altres aspectes ben foscos...

Tot i que la cançó es va enregistrar per primera vegada el 1966, reapareix d'una manera estranya no el 1967 o el 68, sinó el 1971-1972, és a dir, cinc o sis anys més tard.

Recordem aquí que la tardor del 1972 Manos Khatzidakis torna d'Amèrica a Grècia. No estem segurs si aquests dos esdeveniments estan relacionats entre si: l'èxit de la cançó i el retorn de M. Khatzidakis. No obstant això, la veritat és que la cançó es venia, se sentia a tot arreu, a la ràdio i la televisió i, gràcies a ella, alguns van fer un bon negoci...

Però també hi ha una altra cosa ¿Per què, tot i afanyar-se M. Khatzidakis a gravar «Quan Creta sigui alliberada» tan bon punt va posar un peu a Grècia (probablement a l'octubre del 72), la cançó, finalment, no es va publicar abans del 1975?

D'una banda hi ha una mena de «pressa» per restaurar l'essència del cant «maltractat», mentre que per l'altra aquest roman al calaix durant tres anys, i es publica en uns moments que, de totes maneres, la condemnarien a l'oblit.

¿Qui d'esquerres cantaria en la transició el suposat cant de resistència «Quan Creta sigui alliberada»? Ni tan sols un dretà no s'hi atreviria... ¿No és tot plegat una mica estrany? Probablement no tant... Personalment tinc algunes explicacions, però no m'agradaria exposar-les, perquè no en tinc proves sòlides.

La cançó és enregistrada per segona vegada per Manos Khatzidakis i Fleri Dandonaki en una *première*, a Nova York, el 1970. Però està inclosa en l'àlbum *Fleri Dandonaki en les «Funcions» de Manos Khatzidakis*, aparegut per primera vegada el 1991 (Sirius / MBI).

Es va tornar a gravar a Atenes el 27 d'octubre de 1972 (o potser el 13-14 d'abril de 1973) i apareix oficialment per primera vegada el 1975, durant la transició, a l'àlbum *Kapetan Mikhalis i el Cicle del C.N.S. amb Fleri Dandonaki i Spiros Sakàs* (Notos).

Definitivament, la interpretació de F. Dandonaki és molt bella, però creiem que la primera versió de Iorgos Romanós és insuperable. També és excel·lent l'orquestració de M. Khatzidakis, on és rellevant la contínua presència del clavicèmbal (i també del llaüt, la guitarra i la mandolina), que dona al *Kapetan Mikhalis* un aire —diríem avui— psicodèlic-folk.

Com és natural la cançó no va caure en l'oblit. «No era una illa» va ser interpretada als anys vuitanta per Marinel·la. I mentre fèiem recerca en la discografia i en el YouTube hem pogut escoltar interpretacions més recents de [Panagiotis Petrakis](#), [Iannis Kharulis](#), [Manolis Lidakis](#), [Maria Faranduri](#), [El·li Paspalà](#), [Mikhalis Tzukanakis](#) i altres.

Si Manos Khatzidakis trobava «vulgars» les interpretacions de la generació dels setanta (no sabem si les havia escoltades totes, és clar), no ens podem imaginar què pensaria de l'«execució» (literalment) de «No era una illa» per part de [Vera Lambru](#)...

